

~ ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ ~

УДК 336.132.1

DOI:10.32680/2409-9260-2021-7-8-284-285-12-25

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ВАЖЕЛІВ

Баранова В.Г. д.е.н. проф. кафедри Фінансового менеджменту та фондового ринку, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
E-mail vgbaranova58@gmail.com
ORCID:0000-0002-1724-957X

Мамонтова І.В. здобувач кафедри Фінансового менеджменту та фондового ринку, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
E-mail erenem84@gmail.com
ORCID:0000-0003-0986-2152

***Анотація.** Метою статті визначено обґрунтування підходів щодо класифікації фінансових важелів у контексті можливості застосування системи фінансових важелів у діяльності суб'єктів підприємницької діяльності спеціальних (вільних) економічних зон. Основними методами дослідження стали загальнонаукові підходи щодо визначення сутності, методи дедуції та індукції, порівняння, узагальнення. Сформульовані ознаки інструменту та важелю. Запропоновані підходи щодо класифікації фінансових важелів за групами: характером дії, періодичністю, територіальною ознакою, від засобу дії. Практичне значення сформульованих підходів щодо класифікації фінансових важелів проявляється при впровадженні діяльності суб'єктів підприємницької діяльності у спеціальних (вільних) економічних зонах, адже дозволяє вирішувати соціально-економічні проблеми як загальнодержавного рівня, так й на більш нижчих рівнях.*

***Ключові слова:** фінансовий важіль, інструмент, фінансовий механізм, класифікація, спеціальні економічні зони, ефект дії.*

DISCUSSION ISSUES OF CLASSIFICATION OF FINANCIAL LEVER

Baranova Viktoria Doctor of Economics, Professor of Department of Financial Management and Stock Market, Odessa National Economic University, Odessa, Ukraine
E-mail vgbaranova58@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1724-957X>

Mamontova Iryna candidate of the Department of Financial Management and Stock Market, Odessa National University of Economics, Odessa, Ukraine
Email erenem84@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0986-2152>

***Abstract.** The purpose of the article is to substantiate the approaches to the classification of financial levers in the context of the possibility of applying the system of financial levers in the activities of business entities of special (free) economic zones. Generalization of approaches to determining the definition of leverage, the use of methods of logical comparison allowed to identify the characteristics of the lever and the tool in the financial mechanism, defined the concept of effects when the tool is converted into a lever. It is emphasized that the characteristics of the system are determined not only by the properties of its elements, but also by the characteristics of the relationships between them. The approaches concerning classification of financial levers on groups are offered: character of action, periodicity, territorial sign, from means of action. It is possible to consider levers in the following groups: tax levers, simple financial levers, complex financial levers. Tax levers include benefits, surpluses, abolition of taxes, etc. Simple financial levers include prices, level of investment income, subsidies, grants, etc. The complex financial levers include those that combine the previous two groups. The combination of three groups of financial levers can create a system of financial levers for special (free) economic zones depending on the level of application. Composing different types of tax benefits and business conditions will help increase the level of improvement of certain facilities, reduce the cost of budgets of different levels. The practical significance of the formulated approaches to the classification of financial levers is manifested in the implementation of business entities in special (free) economic zones, as it allows to solve socio-economic problems both at the national level and at lower levels.*

***Key words:** financial lever, instrument, financial mechanism, classification, special economic zones, effect of action.*

JEL Classification: B260, F650

Постановка проблеми. Сьогодні однією із складових забезпечення динаміки зростання, конкурентоспроможності економіки України та її інтеграції в систему глобальних

економічних відносин є її розвиток на всіх рівнях. Вигідне економіко-географічне розташування регіонів України створює перспективи розвитку не тільки внутрішньої, але й зовнішньоекономічної діяльності. Основу держави України визначають морський, господарський, агропромисловий та курортно-рекреаційні комплекси.

Фінансова підтримка держави посідає пріоритетне місце щодо забезпечення розвитку економіки України. Вона може здійснюватися як у вигляді прямого, так і непрямого фінансування. Така підтримка здійснюється за допомогою системи фінансових важелів. В Україні у теперішній час не має єдиної концепції застосування системи фінансових важелів щодо забезпечення розвитку економіки. У той же час стимулювання розвитку економіки держави неможливе без побудови механізму формування та реалізації системи фінансових важелів. Точкові заходи не вирішують у цілому проблему росту економіки, нерідко відбувається ситуація, при якій виникають протиріччя та непорозуміння у застосуванні фінансових заходів щодо стимулювання економічних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова думка визначає важіль як універсальний інструмент цілеспрямованого впливу суб'єкта на об'єкт. Саме поняття «важіль» прийшло у економічне життя з технічної галузі знань, а його використання набуло широкого застосування у зв'язку з розвитком систем управління. Сьогодні існує множинне розмаїття підходів щодо визначення сутності та складу фінансових важелів, що свідчить про суттєвий науковий інтерес до цієї дефініції, та потребу суб'єктів господарського комплексу країни до використання саме важелів, перш за все, з точки зору задоволення потреби у економії зусиль (як матеріальних, так й людських, часових) для досягнення ефекту [1, 2, 3]. Здебільшого дефініцію фінансовий важіль використовують як інструмент управління капіталом (фінансовий леверидж) [4], але з нашої точки зору це дещо однобоке розуміння цього багатогранного поняття.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Фінансовий важіль є складовою фінансового механізму. Низка досліджень наукового та практичного спрямування доводить, що фінансовий механізм використовується не тільки на рівні підприємства, але на рівні регіону, держави, галузі [5, 6, 7]. Сьогодні це вже незаперечний факт. Разом з тим, таке питання як застосування фінансових важелів як складової фінансового механізму у спеціальних (вільних) економічних зонах, не знайшло достатнього висвітлення, а саме: особливості застосування системи фінансових важелів СЕЗ, їх вплив на ефективність розвитку зони та конкретного підприємства, стимулювання впровадження новітніх технологій, недостатньо дослідженим зостається питання щодо класифікації фінансових важелів та ін.

Мета дослідження. Враховуючи вище наведене метою статті визначено обґрунтування підходів щодо класифікації фінансових важелів.

Основний матеріал. У глумачному словнику української мови надаються визначення важеля у прямому та переносному значенні: у прямому значенні - як «найпростіше знаряддя у вигляді стрижня, що може обертатися навколо нерухомої точки опори і служить для піднімання, відвантажування чого-небудь, зрівноважуючи більшу силу з допомогою меншої»; у переносному значенні – «як засіб, яким можна надати дії, сприяти розвитку чого-небудь, або похвалити, підсилити діяльність кого-, чого-небудь»[8]. Головною рисою важеля є отримання більшого ефекту за допомогою меншого зусилля. В економічному сенсі – це певний економічний інструмент, застосування якого дає економічний ефект (підсилює дію інструменту). Фінансові важелі є складовою економічних важелів, вони спрямовані на дію у фінансовій сфері, тобто там, де реалізуються перерозподільні відносини. У більшості наукових видань та досліджень йде ототожнення понять «важіль» та «інструмент», що, з нашої точки зору, неправомірно. У загальному сенсі інструмент – це засіб, за допомогою якого виконується певна дія. Важіль також можна розглядати як інструмент, але якому притаманні властивості, використання яких приводить до більш ефективного результату аніж простого застосування інструменту. Врахування цієї «незначної різниці» дозволяє більш цілеспрямовано впливати на процеси та розробляти більш ефективну систему керуючих дій з прогнозованим результатом. Просте ототожнення інструменту та важелю призводить до того, що застосування певного інструменту не завжди є ефективним з точки зору співставлення витрат на застосування інструменту та отриманих результатів. Вважаємо, що різниця між важелем та інструментом виявляється не тільки у структурі, а перш за все, у порівнянні витрат на застосування важелю та інструмента та ефекту, отриманого від такого застосування. Важіль має підпорядковане місце відносно інструменту. Саме використання певної складової, якій притаманний «ефект дії», перетворює інструмент на важіль. Під

«ефектом дії» ми розуміємо здатність фінансового інструменту таким чином впливати на процес, що витрати на застосування такого інструменту значно нижчі за отриманий економічний, фінансовий або соціальний ефект при використанні іншого інструменту. Система фінансових важелів не є простою сукупністю її складових елементів. Розглядаючи властивості кожного фінансового важелю окремо, не можна пізнати всі властивості системи в цілому. Тому характеристики системи визначаються не тільки властивостями її елементів, але й характеристиками зв'язків між ними.

Прийняття органами влади рішень щодо застосування тієї чи іншої системи фінансових важелів для досягнення певної мети економічного характеру повинно узгоджуватись із фінансовою політикою в цілому та передбачати наслідки таких рішень. Тому доцільним вважається класифікувати фінансові важелі за певними ознаками, за якими вони будуть додаватися до певної системи, наприклад, за характером їх дії, періодичністю дії та територіальною ознакою дії.

За характером дії фінансові важелі можна поділити на наступні групи: важелі стимулюючого або дестимулюючого характеру; важелі прогресивного чи регресивного характеру.

За періодичністю дії фінансові важелі можна поділити на: важелі регулярного та нерегулярного характеру дії. За територіальною ознакою дії фінансові важелі класифікувати на: фінансові важелі, які покликані регулювати розвиток економіки окремих територій спеціального призначення; економіки окремих галузей; економіки окремих регіонів та економіки держави у цілому.

В залежності від засобу дії фінансові важелі можуть бути прямої та непрямої дії. Також можливим є розгляд важелів за такими групами: податкові важелі, прості фінансові важелі, складні фінансові важелі. Зауважимо, що у самому загальному випадку податкові важелі – складова фінансових важелів. До податкових важелів відносяться пільги, надлишки, скасування податків і т.і.. До простих фінансових важелів можна віднести ціни, рівень інвестиційних надходжень, субсидії, дотації і т.і. Інтерес представляють складні фінансові важелі такі, наприклад, як надання пільг при виконанні певних умов. Поєднання трьох груп фінансових важелів може створювати систему фінансових важелів для спеціальних (вільних) економічних зон залежно від рівня застосування. Наприклад, суб'єкту підприємницької діяльності певної галузі (мезорівень) надається пільга зі сплати ПДВ, якщо власник вносить інвестицію у розмірі 100 тис. грн., забезпечує зростання виробництва на 3%. Або суб'єкту підприємницької діяльності надається пільга зі сплати податку на прибуток у розмірі 50 % від законодавчо встановленої рівня (або 50 % знижка при сплаті єдиного податку без зменшення відрахувань ЄСВ, або зниження вартості патенту, ліцензії), якщо у разі потреби (наприклад, стихійного лиха) він забезпечує очистку визначеної території і т.і. (мікрорівень). Тобто компонування різних видів податкових пільг та умов підприємницької діяльності буде сприяти підвищенню рівня благоустрою визначених об'єктів, зменшенню витрат бюджетів різних рівнів. Безперечно запропоновані підходи є дискусійними, але ми вважаємо, що такий підхід дає значно ширший простір для стимулювання підприємницької діяльності та розвитку економіки, вирішуючи не тільки економічні, але й соціальні питання.

Висновки. Застосування підходів, що пропонуються, до класифікації фінансових важелів набуває особливого значення при впровадженні діяльності суб'єктів підприємницької діяльності у спеціальних (вільних) економічних зонах, адже дозволяє вирішувати соціально-економічні проблеми як загальнодержавного рівня, так й на більш нижчих рівнях (наприклад, ОТГ).

Список літератури

1. Фінанси підприємств: навч. посібник / за ред. Г. Я. Аніловської, І. Б. Висоцької. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 440 с.
2. Стойко О.Я., Дема Д.І. Фінанси: підручн. К.: Алерта, 2017. 406 с.
3. Доброскок С.С. Проблеми та перспективи розвитку фінансової політики України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. №30-2, С.57-59
4. Антоненко В.М. Фінансовий леверидж та українська специфіка його використання. *Східна Європа: економіка, бізнес, управління*. Електронний науково-практичний журнал. 2018. №3. С.323-331 URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua> > journal (дата звернення 10.05.2021)
5. Квасниця О. Фінансовий механізм забезпечення розвитку малих підприємств в Україні. URL:<http://dspace.wunu.edu.ua> > bitstream > Фінансов... (дата звернення 6.05.2021)

6. Костирко Л.А., Чернодубова Е.В. Адаптивний фінансовий механізм забезпечення прибутковості підприємств: монографія. Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 178 с. URL: <http://dSPACE.snu.edu.ua> > jsui > bitstream > (дата звернення 10.05.2021).
7. Баранова В.Г. Фінансовий механізм функціонування страхової системи: монографія. Одеса: «ВМВ», 2009. 380 с. URL: <http://dSPACE.oneu.edu.ua> > jsui (дата звернення 20.01.2021)
8. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення 20.01.2021)
9. Вусятницька М.П. Теоретичні аспекти фінансового важеля як економічної категорії. URL: <http://www.chtei-knteu.cv.ua> > NV-2012-v2_44 (дата звернення 20.01.2021)
10. Гайович В.Ю. Теоретичні засади поняття «фінансовий механізм» URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua> > article > download (дата звернення 20.01.2021)

References

1. Finansy pidpryjemstv: navch. Posibnyk (2018) / za red. Gh. Ja. Anilovsjkoji, I. B. Vysocjkoji. Ljviv: LjvDUVS, [In Ukrainian].
2. Stojko, O.Ja., Dema, D.I. (2017) Finansy: pidruchn. K.: Alerta, [In Ukrainian].
3. Dobroskok, S.S. (2018) Problems and prospects of development of financial policy of Ukraine. *Prychornomorsjki ekonomichni studiji*, 30-2, 57-59 [In Ukrainian].
4. Antonenko, V.M. (2018). Financial leverage and Ukrainian specifics of its use. *Skhidna Jevropa: ekonomika, biznes, upravlinnja*. Elektronnyj naukovo-praktychnyj zhurnal, 3, 323-331. Retrieved from <http://www.easterneurope-ebm.in.ua> > journal [In Ukrainian].
5. Kvasnyca, O. (2017), Finansovyj mekhanizm zabezpechennja rozvytku malykh pidpryjemstv v Ukrajinі. Retrieved from <http://dSPACE.wunu.edu.ua> > bitstream > Finansov. [In Ukrainian].
6. Kostyrko, L.A., Chernodubova, E.V. (2015). Adaptivnyj finansovyj mekhanizm zabezpechennja prybutkovosti pidpryjemstv: monohrafija. Sjevjerodonecjk: vyd-vo SNU im. V. Dalja, Retrieved from <http://dSPACE.snu.edu.ua> > jsui > bitstream, [Russian].
7. Baranova, V. Gh. (2009) Finansovyj mekhanizm funkcionuvannja strakhovoji systemy: monohrafija Odеса: «VMV», 2009. Retrieved from <http://dSPACE.oneu.edu.ua> > jsui [In Ukrainian].
8. Akademichnyj tлумachnyj slovnyk ukrajinsjkoji movy (2010). Retrieved from <http://sum.in.ua> [In Ukrainian].
9. Vusjatycjka, M.P. (2012). Teoretychni aspekty finansovogho vazhelja jak ekonomichnoji kateghoriji. Retrieved from <http://www.chtei-knteu.cv.ua> > NV-2012-v2_44 (data zvernennja 20.01.2021) [In Ukrainian].
10. Ghajovych, V. Ju. (2019). Teoretychni zasady ponjattja «finansovyj mekhanizm» Retrieved from <https://fp.cibs.ubs.edu.ua> > article > download [In Ukrainian].